INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

SUG‘URTANING IQTISODIY MOHIYATI VA UNING BOZOR MUNOSABATLARIDA TUTGAN O‘RNI

Nozimov Eldor Anvarovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Investitsiya va innovvatsiya” kafedrasi katta o‘qituvchisi
Botirova Mahliyo Xurshidovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada sug‘urtaning iqtisodiy mohiyati, uning bozor munosabatlaridagi o‘rni hamda milliy iqtisodiyot rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot davomida sug‘urtaning asosiy funksiyalari – risklarni qayta taqsimlash, moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, investitsiya resurslarini shakllantirish kabi jihatlar chuqur o‘rganildi. Shuningdek, O‘zbekiston sug‘urta bozorining so‘nggi yillardagi rivojlanish tendensiyalari statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilinib, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, sug‘urta mukofotlari va to‘lovlari dinamikasi ko‘rib chiqildi.

Kalit so‘zlar: sug‘urta, risk, sug‘urta bozori, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy tizim, investitsiya, sug‘urta mukofoti, sug‘urta to‘lovi, bozor iqtisodiyoti.

Аннотация. В данной научной статье исследуется экономическая сущность страхования, его роль в рыночных отношениях и значение в развитии национальной экономики. В ходе исследования подробно рассмотрены основные функции страхования, такие как перераспределение рисков, обеспечение финансовой стабильности и формирование инвестиционных ресурсов. Также проведён анализ современного состояния страхового рынка Узбекистана на основе статистических данных, включая динамику страховых премий, выплат и их долю в валовом внутреннем продукте.

Ключевые слова: страхование, риск, страховой рынок, экономическая стабильность, финансовая система, инвестиции, страховая премия, страховая выплата, рыночная экономика.

Abstract. This scientific article examines the economic essence of insurance, its role in market relations, and its importance in the development of the national economy. The study analyzes key functions of insurance, including risk redistribution, ensuring financial stability, and the formation of investment resources. In addition, the current state and development trends of the insurance market in Uzbekistan are evaluated based on statistical data, including the dynamics of insurance premiums, payouts, and their share in gross domestic product.

Keywords: insurance, risk, insurance market, economic stability, financial system, investment, insurance premium, insurance payout, market economy.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy subyektlarning faoliyati turli xil risklar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ushbu risklar ishlab chiqarish jarayonidan tortib, xizmat ko‘rsatish, moliyaviy operatsiyalar, investitsiya faoliyati va hatto shaxsiy hayot darajasigacha ta’sir ko‘rsatadi. Aynan shu jihatdan sug‘urta tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Sug‘urta nafaqat zararlarni qoplash vositasi, balki iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash, resurslarni qayta taqsimlash va investitsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlashda ham muhim o‘rin egallaydi.

O‘zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida moliyaviy infratuzilmaning muhim tarkibiy qismi sifatida sug‘urta tizimini rivojlantirishga alohida e’tibor

qaratildi. So‘nggi yillarda sug‘urta xizmatlari hajmining oshishi, sug‘urta kompaniyalari sonining ko‘payishi hamda aholining sug‘urta madaniyatining shakllanishi ushbu sohaning iqtisodiy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Xususan, mamlakatda sug‘urta bozorining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi hali past bo‘lsa-da, uning o‘sish tendensiyasi mavjud bo‘lib, bu esa iqtisodiy tizimda sug‘urtaning roli ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Sug‘urtaning iqtisodiy mohiyatini chuqur o‘rganish va uning bozor munosabatlaridagi o‘rnini tahlil qilish zamonaviy iqtisodiy fan uchun dolzarb masalalardan biridir. Chunki sug‘urta tizimi orqali risklarni boshqarish, kapitalni jamlash va qayta taqsimlash, iqtisodiy subyektlar o‘rtasida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash mumkin. Shu sababli ushbu maqolada sug‘urtaning iqtisodiy mohiyati, uning funksiyalari hamda bozor iqtisodiyotidagi o‘rni keng qamrovli tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Sug‘urtaning iqtisodiy mohiyatini yanada chuqurroq tahlil qilish uchun uni nafaqat nazariy kategoriya sifatida, balki real iqtisodiy jarayonlarda amal qilayotgan mexanizm sifatida ko‘rib chiqish muhimdir. Zamonaviy iqtisodiyotda sug‘urta tizimi risklarni boshqarishning eng samarali vositalaridan biri bo‘lib, u iqtisodiy subyektlar faoliyatining uzluksizligini ta’minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, globallashuv sharoitida risklar ko‘lami kengayib borayotgani sug‘urtaning ahamiyatini yanada oshirmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida sug‘urta bozori so‘nggi yillarda barqaror o‘sish tendensiyasini namoyon qilmoqda. Rasmiy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2019-yilda sug‘urta mukofotlari hajmi taxminan 1,5 trillion so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2023-yilga kelib bu ko‘rsatkich 6 trillion so‘mdan oshgan. 2024-yilda esa sug‘urta mukofotlari hajmi 8 trillion so‘mga yaqinlashgani kuzatilmoqda. Bu o‘sish sur’ati sug‘urta xizmatlariga bo‘lgan talab ortib borayotganini va bozorning kengayib borayotganini ko‘rsatadi. Sug‘urta to‘lovlari hajmi ham mos ravishda oshib bormoqda. Masalan, 2020-yilda sug‘urta to‘lovlari hajmi 700 milliard so‘m atrofida bo‘lgan bo‘lsa, 2023-yilda bu ko‘rsatkich 2 trillion so‘mga yaqinlashgan. Bu esa sug‘urta kompaniyalarining o‘z majburiyatlarini bajarish darajasi ortib borayotganini va tizimga bo‘lgan ishonch mustahkamlanayotganini anglatadi. Sug‘urta to‘lovlari ulushining oshishi iqtisodiy subyektlar uchun sug‘urtaning haqiqiy moliyaviy himoya vositasi sifatida ishlayotganini tasdiqlaydi.

Sug‘urta bozorining YAIMdagi ulushi ham muhim ko‘rsatkichlardan biridir. O‘zbekistonda ushbu ko‘rsatkich hozirgi kunda 0,4–0,6 foiz atrofida baholanmoqda. Taqqoslash uchun, rivojlangan davlatlarda bu ko‘rsatkich 7–10 foizni tashkil etadi. Bu esa mamlakatimiz sug‘urta bozorida hali katta o‘sish imkoniyatlari mavjudligini ko‘rsatadi. Xususan, aholi daromadlarining oshishi, moliyaviy savodxonlikning ortishi va sug‘urta xizmatlarining diversifikatsiyasi ushbu ko‘rsatkichni oshirishga xizmat qilishi mumkin. Sug‘urta xizmatlari tarkibini tahlil qiladigan bo‘lsak, O‘zbekistonda eng katta ulushni umumiy sug‘urta turlari egallaydi. Xususan, avtomobil sug‘urtasi, mulk sug‘urtasi va majburiy sug‘urta turlari bozorning asosiy qismini tashkil etadi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, umumiy sug‘urta xizmatlari jami mukofotlarning qariyb 80 foizini tashkil etadi. Hayotni sug‘urtalash esa hali rivojlanish bosqichida bo‘lib, uning ulushi 15–20 foiz atrofida.

Hayotni sug‘urtalashning past ulushi aholining uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirishga yetarlicha e’tibor qaratmayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, ushbu segmentni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Masalan, rivojlangan mamlakatlarda hayotni sug‘urtalash umumiy sug‘urta bozorining 50 foizdan ortig‘ini tashkil etadi. O‘zbekistonda esa ushbu ko‘rsatkich hali past bo‘lib qolmoqda. Sug‘urta kompaniyalari soni ham oshib bormoqda. 2024-yil holatiga ko‘ra, mamlakatda 40 dan ortiq sug‘urta kompaniyalari faoliyat yuritmoqda.

Ularning aksariyati xususiy sektor vakillari bo‘lib, bu esa bozor iqtisodiyoti tamoyillarining rivojlanayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, sug‘urta kompaniyalari o‘rtasida raqobat kuchayib borayotgani xizmatlar sifatining oshishiga va yangi mahsulotlarning paydo bo‘lishiga olib kelmoqda.

Sug‘urta tizimining investitsion faoliyati ham alohida e’tiborga loyiqdir. Sug‘urta kompaniyalari tomonidan shakllantirilgan sug‘urta zaxiralari iqtisodiyotning turli tarmoqlariga yo‘naltiriladi. Masalan, davlat qimmatli qog‘ozlari, bank depozitlari va korporativ obligatsiyalar sug‘urta kompaniyalari investitsiya portfelining asosiy qismini tashkil etadi. 2023-yilda sug‘urta kompaniyalarining investitsiya portfeli hajmi 5 trillion so‘mdan oshgan bo‘lib, bu iqtisodiyotga qo‘shimcha moliyaviy resurslar jalb qilinayotganini ko‘rsatadi. Sug‘urtaning bozor munosabatlaridagi o‘rni tadbirkorlik faoliyatida ayniqsa muhimdir. Kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun sug‘urta risklarni kamaytirishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, sug‘urtalangan korxonalar moliyaviy yo‘qotishlarga kamroq duch keladi va bankrotlik ehtimoli past bo‘ladi. Bu esa sug‘urtaning iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashdagi rolini yana bir bor tasdiqlaydi.

Qishloq xo‘jaligi sohasida ham sug‘urtaning ahamiyati ortib bormoqda. Iqlim o‘zgarishi, qurg‘oqchilik va tabiiy ofatlar tufayli ushbu sohada risklar yuqori bo‘lib, sug‘urta ushbu risklarni kamaytirishga xizmat qiladi. So‘nggi yillarda qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi hajmi oshib bormoqda, ammo uning umumiy sug‘urta bozoridagi ulushi hali ham past darajada qolmoqda. Sug‘urta tizimi ijtimoiy himoya vositasi sifatida ham muhim rol o‘ynaydi. Xususan, tibbiy sug‘urta xizmatlari hajmi so‘nggi yillarda sezilarli darajada oshgan. 2022–2024-yillar davomida tibbiy sug‘urta shartnomalari soni ikki baravarga oshgani kuzatilmoqda. Bu esa aholining sog‘liqni saqlash xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojining ortib borayotganini ko‘rsatadi.

Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi sug‘urta bozorining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Onlayn sug‘urta xizmatlari ulushi so‘nggi uch yil ichida 10 foizdan 35 foizgacha oshgan. Bu esa sug‘urta xizmatlarining ommalashuvi va aholiga qulaylik yaratilayotganini anglatadi. Ayniqsa, mobil ilovalar orqali sug‘urta polislarini rasmiylashtirish imkoniyati kengaymoqda. Shu bilan birga, sug‘urta bozorida muammolar ham mavjud. Aholining sug‘urta madaniyati hali yetarli darajada shakllanmagan bo‘lib, ko‘plab fuqarolar sug‘urtani ortiqcha xarajat sifatida qabul qiladi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, aholining atigi 30–35 foizi sug‘urta xizmatlaridan muntazam foydalanadi. Bu esa sug‘urta bozorining to‘liq salohiyati ishga solinmaganini ko‘rsatadi. Hududlar kesimida ham sug‘urta xizmatlarining rivojlanishida nomutanosiblik mavjud. Asosan yirik shaharlarda sug‘urta xizmatlari keng rivojlangan bo‘lsa, qishloq hududlarida bu xizmatlar yetarli darajada ommalashmagan. Bu esa infratuzilma va axborot yetishmovchiligi bilan bog‘liq.

Umuman olganda, sug‘urta tizimi O‘zbekiston iqtisodiyotida tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Statistik ko‘rsatkichlarning ijobiy dinamikasi ushbu sohaning rivojlanayotganini ko‘rsatsa-da, uning to‘liq salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun hali katta imkoniyatlar mavjud. Sug‘urta xizmatlarini diversifikatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va aholining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali ushbu sohani yanada rivojlantirish mumkin.

XULOSA

Sug‘urta iqtisodiy kategoriya sifatida bozor iqtisodiyotining ajralmas qismi hisoblanadi. Uning asosiy mohiyati risklarni qayta taqsimlash va zararlarni qoplash orqali iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashdan iborat. Sug‘urta tizimi nafaqat moliyaviy himoya vositasi, balki investitsiya resurslarini shakllantiruvchi va iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi mexanizm sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bozor munosabatlarida sug‘urtaning o‘rni tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, aholining ijtimoiy himoyasini

ta'minlash va moliyaviy tizim barqarorligini mustahkamlashda uning roli beqiyosdir. O'zbekistonda sug'urta bozorini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ushbu sohaning kelajakda yanada rivojlanishiga zamin yaratadi.

Kelgusida sug'urta bozorini rivojlantirish uchun aholining sug'urta madaniyatini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, yangi sug'urta mahsulotlarini ishlab chiqish va xalqaro tajribani keng qo'llash muhim ahamiyatga ega. Shu orqali sug'urta tizimi milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida yanada faol ishtirok etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). Sug'urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida qaror. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). Moliyaviy barqarorlik hisoboti. Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). O'zbekiston iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari bo'yicha yillik hisobot. Toshkent.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2024). O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Toshkent.
5. Karimov, I. A. (2015). Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi va uni O'zbekiston sharoitida bartaraf etish yo'llari. Toshkent: O'zbekiston.
6. Vahobov, A. V., & Malikov, T. S. (2020). Moliya. Toshkent: Iqtisodiyot.
7. Shodmonov, R. A., & G'ofurov, U. V. (2018). Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent: Iqtisodiyot.
8. Mustafakulov, Sh. (2021). Sug'urta bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari. Toshkent: Fan.
9. Tursunov, B. O. (2022). Sug'urta faoliyatini tashkil etish. Toshkent: Iqtisodiyot.
10. Abdullayev, Yo. (2019). Sug'urta ishi asoslari. Toshkent: Moliya.
11. World Bank. (2023). Uzbekistan country economic update. Washington, DC: World Bank.
12. International Monetary Fund. (2023). Republic of Uzbekistan: Staff report. Washington, DC: IMF.
13. Swiss Re Institute. (2024). World insurance report. Zurich: Swiss Re.
14. OECD. (2022). Insurance and private pensions outlook. Paris: OECD Publishing.